

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒ ՌՊԱՅ

ԲԱՇԽՈՒՄՆ ՄԲՅԱՆԱԿԱՅ Ի ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԱՐՈՒՆՍԱՀԱՆԳԻՍԻՆ ՓԱՐԻՉՈՒ :

Ինչպես որ մասնաւոր հրովարտակով առաջուց որոշուած էր՝ նոյեմբերի 13ին մեծ փառաւորութեամբ կատարուեցաւ համաշխարհական արուեստահանդիսին մրցանակաց բաշխումը : Քսան հազար հոգիէն աւելի կեսօրէն առաջ ժողովուեցան ճարտարութեան պալատին մէջտեղի մեծ սրահը՝ որ կարգէ դուրս շքեղութեամբ մը զարդարուած էր : Ճակատը՝ բարձր բեմի վրայ կայսերական գահոյքը դրած, երկու կողմը գեղեցիկ քաւիշներ ու ոսկեմուռ դիպակներ կախուած, դիմացն ալ երեսունէն աւելի կիսարդոր աստիճաններ՝ հրաւիրելոց նստելուն համար : Տեղոյն ընդարձակութիւնն ու քանի մը օրուան մէջ եղած աշխատանքին արագութիւնը հասկըցընելու համար այսչափ միայն ըսենք որ կիսարդոր նստարաններուն վրայ կանանց կտաւ որ դրուած էր, աս կտաւէն հարիւր հազար մերրէն աւելի պէտք եղեր էր քէ անոնք եւ քէ մէկալ նստարանները ծածկելու . քսան հազար մերր կարմիր քաւիշ, քսանուերկու հազար մերր ալ ծիրանեգոյն չուխայ գացեր էր՝ մեծ նստարանները զարդարելու :

Կեսօրը կես ժամ անցեր էր, բնդանօրներուն ձայնէն իմացուեցաւ որ կայսերական քաւիօրը Թիւլիլիքի պալատէն ճամբայ ելեր՝ ճարտարութեան պալատը կուգայ : Նախօրէն իշխանը մէկէն ելաւ իր տեղէն, քովիններովը գնաց դէպ ի

դուռն որ գլայսըն ու կայսրունին ընդունի . եւ քիչ մը ատենէն բոլոր պալատականներովը հանդերձ ներս մտան, ու երբոր ամեն մարդ իրեն տեղը կեցաւ, Նախօրէն իշխանը առաջ անցաւ ու ճառ մը կարդաց, որով Գաղղիոյ զինուորական ու քաղաքական փառաւորութիւնը հռչակելէն ետեւ իմացուց քէ արուեստական բերքերուն համար իրրեւ մրցանակ շատ մը պատուանշաններէն զատ՝ որոշուերէ որ 112 հատ մեծ մետալ պատուոյ տրուի, 252 հասարակ մետալ պատուոյ, 2,500 առաջին կարգի մետալ, 5,900 երկրորդ կարգի մետալ, 4,000 պատուաւոր յիշատակութիւն : Գեղարուեստից՝ այսինքն խրճանագործութեան ու պատկերահանութեան համար ալ որոշուեր են 40 պատուանշան, 16 մետալ պատուոյ, 251 առաջին՝ երկրորդ ու երրորդ կարգի մետալներ եւ 222 պատուաւոր յիշատակութիւն :

Կայսրը, կայսրունին եւ բոլոր պալատականք ու մեծամեծները ոտքի վրայ կեցած մտիկ ըրին այն ատենախօսութիւնը . եւ երբոր վերջացաւ՝ կայսրը զօրաւոր ձայնով մը հետագայ ճառը կարդաց — Որովհետեւ գաղղիարէն զիտցողները կըրնան փափաքիլ որ բուն խօսքերը լսեն, անա հոս հայերէն բարգմանութեան առջեւ բնագիրն ալ կըղընենք .

« Պարոններ ,

« Արուեստահանդեսը վերջանալու վրայ եղած
« ատենը մեծ տեսարան մը բացուած է աշխար-
« հիս առջեւ : Մինչդեռ անդին ծանր պատերազմ
« մը կըլլայ, հոս աշխարհիս ամեն կողմէն ամե-
« նէն գիտուն, արուեստագետ եւ ճարտար մար-
« դիլը վագեր Փարիզ եկեր են որ իրենց աշխա-
« տութիւնը ցուցընեն : Այսպիսի ատեն այսպիսի
« եռանդ մը տեսնելով՝ կըկարծեմ քէ ասոր պատ-
« ճառ այն է որ ընդհանրապէս ամեն մարդ ալ հա-
« մոգուած է քէ այն ձեռք զարնուած պատերազ-
« մը՝ պատճառ եղողներուն միայն վնաս է, եւ
« քէ հասարակաց օգտին համար է որ առաջ

« Messieurs,

« L'Exposition qui va finir offre au monde un
« grand spectacle. C'est pendant une guerre sé-
« rieuse que, de tous les points de l'univers,
« sont accourus à Paris, pour y exposer leurs tra-
« vaux, les hommes les plus distingués de la
« science, des arts et de l'industrie. Ce concours,
« dans des circonstances semblables, est dû, j'aime
« à le croire, à cette conviction générale, que la
« guerre entreprise ne menaçait que ceux qui
« l'avaient provoquée, qu'elle était poursuivie dans
« l'intérêt de tous, et que l'Europe, loin d'y voir un
« danger pour l'avenir, y trouvait plutôt un gage

« կրտարուի, եւ քէ եւրոպային ապագայ վիճա-
« կին համար ոչ միայն վտանգ մը չէ, այլ ինք-
« նիշխանութեանն ու ապահովութեանն գրաւա-
« կան մըն է այն պատերազմը : (երկար ծափա-
« հարութիւն :)

« Եւ սակայն աչքերնուս առջեւ այսչափ հրա-
« շալի բաներ տարածուած որ կը տեսնենք՝
« մտքերնիս ընկած առաջին բանն է խաղաղու-
« րեան փափաքիլ : Իրաւընէ ալ միայն խաղա-
« ղութիւնն է որ կրնայ դեռ առաջ տանիլ այս
« մարդկային հանձարոյն նիւնայի արտադրու-
« րիւնները : Ըսել է քէ դուք ամենքնիդ ալ ինծի
« պէս կը փափաքիք որ այս խաղաղութիւնը շուտ
« ու տեսական ըլլայ : Բայց տեսական ըլլալու
« համար՝ պէտք է որ պատերազմը բանալ տուող
« խնդիրը այն խաղաղութեամբ որոշ կերպով լու-
« ծուի . շուտով ըլլալու համար ալ՝ պէտք է որ
« եւրոպան ձայն հանէ . վասն զի քանի որ հասա-
« րակաց կարծիքը իր ուժը չցուցնէ՝ վախճմ քէ
« մեծամեծ տերութեանց մէջ բացուած կռիւր
« պիտի երկըննայ . ընդ հակառակն, քէ որ եւ-
« րոպան վերջապէս ձայն հանէ եւ ըսէ քէ իրա-
« տունքը որունն է՝ որունը չէ, խնդրոյն լուծուիլը
« շատ կը դիւրանայ :

« Այսպիսի քաղաքակրթութեան ժամանակ՝ պա-
« տերազմական յաջողութիւնները որչափ ալ
« շքեղ ըլլան՝ անցաւոր են . շիտակն որ նայինք՝
« վերջի յաղթութիւնը ձեռք բերողը միշտ հասա-
« րակաց կարծիքն է :

« Ապա ուրեմն դուք ամենքնիդ ալ որ մտքեր-
« նիդ դրած էք քէ մեկ ազգի մը երկրագործու-
« րեան, ճարտարութեան ու վաճառականութեան
« յառաջադիմութիւնը՝ բոլոր մեկաներուն ալ
« երջանկութեանը օգուտ կընէ, եւ քէ որչափ որ
« այլեւայլ ազգաց իրարու հետ ունեցած յարա-
« բերութիւնները շատնան՝ այնչափ ազգային
« նախապաշարմունքները կը պակսին, հայրենիք-
« նիդ որ դառնաք՝ ըսէք ձեր հայրենակցաց քէ
« Գաղղիան ատելութիւն չունի եւ ոչ մեկ ազգի
« մը դէմ, հապա սեր ունի անոնց վրայ որ իրեն
« պէս՝ իրաւանց եւ արդարութեան յաղթանակ
« կանգնելը կուզեն : Ըսէք անոնց որ երէ խաղա-
« ղութիւն կուզեն՝ պէտք է որ յայտնապէս ըսեն
« քէ գոնէ սրտանց մեր կողմն են քէ մեզի դէմ ;
« վասն զի եւրոպական ծանր կոռույ ժամանակ
« անտարբերութիւնը ծուռ ճամբայ մըն է, լու-
« րիւնն ալ մեծ սխալմունք :

« Իսկ մենք՝ մեծ խնդրոյ մը յաղթանակին հա-
« մար իրարու հետ դաշնակցեալ ժողովուրդքս՝

« d'indépendance et de sécurité. (Longs applaudis-
« sements.)

« Néanmoins, à la vue de tant de merveilles
« étalées à nos yeux, la première impression est un
« désir de paix. La paix seule, en effet, peut déve-
« lopper encore ces remarquables produits de l'in-
« telligence humaine. Vous devez donc tous sou-
« haiter comme moi que cette paix soit prompte et
« durable. Mais, pour être durable, elle doit ré-
« soudre nettement la question qui a fait entre-
« prendre la guerre. Pour être prompte, il faut que
« l'Europe se prononce; car sans la pression de
« l'opinion générale, les luttes entre les grandes
« puissances menacent de se prolonger, tandis qu'au
« contraire, si l'Europe se décide à déclarer qui a
« tort ou qui a raison, ce sera un grand pas vers la
« solution.

« A l'époque de civilisation où nous sommes, les
« succès des armées, quelque brillants qu'ils soient,
« ne sont que passagers; c'est, en définitive, l'opi-
« nion publique qui remporte toujours la dernière
« victoire.

« Vous tous donc qui pensez que les progrès de
« l'agriculture, de l'industrie et du commerce d'une
« nation contribuent au bien-être de toutes les
« autres, et que plus les rapports réciproques se
« multiplient, plus les préjugés nationaux tendent
« à s'effacer, dites à vos concitoyens, en retournant
« dans votre patrie : que la France n'a de haine
« contre aucun peuple, qu'elle a de la sympathie
« pour tous ceux qui veulent, comme elle, le
« triomphe du droit et de la justice. Dites-leur que,
« s'ils désirent la paix, il faut qu'ouvertement ils
« fassent au moins des vœux pour ou contre nous,
« car, au milieu d'un grave conflit européen, l'in-
« différence est un mauvais calcul et le silence une
« erreur.

« Quant à nous, peuples alliés pour le triomphe
« d'une grande cause, forgeons des armes sans ra-

« գեներ շինենք առանց մեր գործարանները կե-
 « ցընելու, առանց մեր արուեստները դադրե-
 « ցընելու. խաղաղութան արուեստներուն մէջ
 « ալ նոյնպէս մեծ ըլլանք՝ ինչպէս որ մեծ ենք պա-
 « տերազմի՛ արուեստին մէջ. գորաւորը լլանք միա-
 « բանութեամբ, եւ յոյսերնիս յԱստուած ղենենք,
 « որպէս զի ինքը յաղթել տայ մեզի այսօրուան
 « դժուարութեանց եւ ապագայ ձախտողութեանց:»

« lentir nos usines, sans arrêter nos métiers; soyons
 « grands par les arts de la paix comme par ceux de
 « la guerre; soyons forts par la concorde, et met-
 « tons notre confiance en Dieu pour nous faire
 « triompher des difficultés du jour et des chances
 « de l'avenir. »

Այս ատենախօսութիւնը ստեպ ստեպ ծափահա-
 րութեամբ ընդհատեցաւ. ետքը սկսաւ մրցանա-
 կաց բաշխումը՝ նուագարաններու ձայնովը :
 Երաժշտաց խումբը 500 հոգիէն աւելի էր. 220ը
 էրիկ մարդ, 220ը կին, 70ը տղայ. նուագարանի
 կողմանէ ալ 250 փչողական գործիք կար, 120 հա-
 սարակ ջութակ (քեման), 50 միջին ջութակ (ալթո),

40 մեծ ջութակ (վիսլոնսէ) եւ 55 քնար (հարփ):

Անկէց ետքը կայսրն ու կայսրուհին իրենց ազ-
 ականներովն ու ուրիշ պալատական մեծամեծ-
 ներովը մէկտեղ իջան բեմէն ու պարտեցան մըր
 ցանակ առնողաց ձեռագործներուն առջեւ որոն
 շարուած էին. եւ ինչ կարգով որ եկեր էին՝
 նոյնպէս դարձան Թիւլիլի:

Գ. ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԳԿԱՆ

ՅՐԱՆՔԻՆ

(Շարադարութիւն).

Միացեալ Նահանգաց օր ըստ օրէ գօրանալն
 ու երոպայի մէջ անուն հանելը տեսնելով՝ Անգ-
 ղիոյ տէրութիւնը սկսաւ մտմտայ րէ այն կռուոյն
 վերջը աղէկ պիտի չըլլայ իրեն համար, մանա-
 ւանդ որ ժողովուրդն ալ արդէն սկսեր էր զանգա-
 տիլ տուրքերու շատնալուն ու վաճառականու-
 րեան իյնալուն վրայ: Անգղիացիք մտքերնին
 դրած ըլլալով րէ Ամերիկացիներն ոտք հանողը
 Ֆրանքլինն է, յոյս ունէին որ անոր ձեռքովը հաշ-
 տութիւն ընելը դիւրին պիտի ըլլայ իրենց. ուստի
 1778ին սկիզբները, մինչդեռ Ֆրանքլին Գաղղիոյ
 հետ բանազնացութիւնը տաք տաք առաջ կը տա-
 նէր, իր հին բարեկամներէն ռմանք՝ Անգղիոյ տէրու-
 րեան կողմանէ զանազան պայմաններ առաջար-
 կեցին իրեն՝ հաշտութեան համար. բայց Ֆրանք-
 լին յանձն չառաւ, ըսելով որ րեպէտ պատերազ-
 մէն առաջ կրնային Ամերիկացիք գոն ըլլալ իրենց
 տրուած արտօնութիւններուն հաստատուելովը,
 բայց հիմա որ Անգղիայէն բաժնուիլ կուզեն՝ այն
 արտօնութիւնները բաւական չեն, կատարեալ
 ինքնիշխանութիւն պէտք է: Տրամեցան բարե-
 կամներն այս բանիս. վասն զի րեպէտ իրեն իրա-

ւունք տուին՝ բայց իրենց հայրենեաց օգտին ալ
 օգնութիւն մը չէին կրնար ընել: Ճեյմս Հըրբ
 բարեկամը Լոնտրա դառնալէն ետեւ քուղբ գրեց
 Ֆրանքլինին, կաղաչէր կը պաղատէր որ գոնէ իր
 կողմանէ առաջարկութիւն մը ընէ կամ խորհուրդ
 մը տայ: Ֆրանքլին պատասխանեց իր բարեկա-
 մին. « Արիւսթոյ բանաստեղծը կըսէ րէ աշխար-
 հիս վրայ որչափ որ կորսուած բան կայ նէ, լուս-
 նին մէջ պիտի գտնուի. րէ որ այս խօսքը իրաւ է,
 լուսնին մէջ շատ մը լաւ խորհուրդներ պիտի
 գտնուին, անոնց ալ մէկ մեծ մասը իմ խորհուրդ-
 ներս են անշուշտ որ այնչափ անգամ տուեր եմ
 այս գործողութեան համար, ու կորսուեր են: Սա-
 կայն որովհետեւ հրամանքդ կը լինողրես՝ պզտիկ
 խորհուրդ մըն ալ նորէն տամ, րեպէտ եւ ամենեւին
 յոյս չունիմ որ մտիկ ընող գտնուի: Միայն Աս-
 տուած է որ կարող է միանգամայն րէ բարի խոր-
 հուրդ մը տալ՝ եւ րէ անիկայ բանեցընելու իմաս-
 տութիւն: Դուք այս գարշելի պատերազմով ու
 ձեր անոր մէջ ըրած բարբարոսութեամբը կորսըն-
 ցուցիք ոչ միայն Ամերիկայի կառավարութիւնն
 ու վաճառականութիւնը, այլ եւ՝ որ չարագոյնն է՝